

MR RAFAEL BRČIĆ

O iseljavanju Slovenaca u Bosnu 1941. godine

Okupaciju Jugoslavije, koju su 1941. godine izvršile sile Osovine — nacistička Njemačka i fašistička Italija, uz asistenciju Hortijeve Mađarske i uz blagonaklonu podršku Borisove Bugarske — karakterišu dva osnovna obilježja. Prvo, nastojanje okupatorâ da Jugoslaviju razbiju i kao državu i kao političku koncepciju, i drugo, privremnost ostvarenih rješenja. Naime, okupatori su još u toku oružanih operacija i trajanja aprilskog rata međusobno vršili podjelu teritorija Jugoslavije, odnosno za cijelo vrijeme trajanja drugog svjetskog rata na jugoslovenskom tlu okupacija ni u jednom trenutku nije bila postigla, međunarodnim konvencijama utvrđenu efikasnost. Zbog toga se može govoriti jedino o privremenom zaposjedanju jugoslovenske teritorije, tj. o zaposjedanju ostvarenom u invazionom periodu, jer, sve što je kasnije uslijedilo, takođe govori o privremenom karakteru okupacije, za vrijeme čijeg trajanja je najveći dio teritorije, ne samo po odredbama međunarodnog prava nego i po slovu naredbi okupacionih komandi pojedinih okupatorskih armija, imao status vojišne prostoriije («Operationsgebiet» odnosno »Plato d'operazione«).

Jugosloviija nije prestala da bude ratište uprkos činjenici što su pojedini okupirani dijelovi njene teritorije nominalno proglašavani anektiranim ili »nezavisnim«, za što su odluke i rješenja bili doneseni bilo za vrijeme oružanih operacija ili kasnije, u uslovima oružanog ustanka naroda Jugoslavije.¹⁾

¹⁾ O tome šire vidi dr Ferdo Čulinović, **Okupatorska podjela Jugoslavije**, Beograd 1970, str. 1—688.

Ovim prilogom nećemo ulaziti u razmatranje svih aspekata politike okupatora u Jugoslaviji na planu diobe teritorija i izmjene njihove etničke strukture, niti ćemo analizirati mjere koje tu politiku, makar u globalu prate; isto tako nećemo ulaziti šire ni u suštinu iseljavanja Slovenaca, jer bi to podrazumijevalo praćenje planova germanizacije jednog dijela slovenačkog naroda, u najmanju ruku, od polovine tridesetih godina ovog stoljeća, kada je u tu svrhu u Gracu bio osnovan »Südostdeutsches Institut«, na čijem se čelu nalazio dr Helmut Karstanjen (Carstanien), kasnije jedan od nacističkih prvaka u cijeloj Štajerskoj.²⁾ Naš zadatak u ovom prilogu sastoji se prvenstveno u tome da prikazemo iseljavanje Slovenaca u Bosnu, tj. kako su protjerani Slovenci naseljavani u NDH: šta je tome prethodilo, zatim kako su dolazili u Bosnu, kako su tu bili prihvaćeni i smješteni, u kakvim su uslovima živjeli i, na kraju, zbog čega je njihovo useljavanje u Bosnu bilo obustavljeno.

Ipak, zbog potpunijeg razumijevanja postavljenog zadatka, neophodno je, makar u najkraćim crtama, reći nešto o planovima denacionalizacije Slovenaca iz Donje Štajerske i Gorenjske, i posebno o uvlačenju ustaša u te planove, jer je to uvlačenje direktno uslovljavalo naseljavanje protjeranih Slovenaca u Bosnu.

Već je spomenuto da su planovi denacionalizacije i iseljavanja Slovenaca postojali od prije od dolaska Hitlera na vlast. Međutim, polaznu tačku za praktičnu akciju, tj. germanizaciju anektiranih dijelova Slovenije još u toku aprilskog rata 1941. godine imale su »Smjernice za iseljavanje inorodnih elemenata na području Donje Štajerske« odobrene 18. aprila 1941. godine od strane Rajhsfirera SS i šefa policije Trećeg Rajha Hajnriha Himlera (Heinrich Himmler), koje je izradio Zigfrid Iberrajter (Sigfried Ueberreiter), šef civilne uprave u Donjoj Štajerskoj³⁾, koji je na tu dužnost bio postavljen već 14 aprila, tj. četiri dana prije stupanja na snagu akta o bezuslovnoj kapitulaciji kraljevske jugoslovenske vojske.

Pomenute »Smjernice« sadržavale su šest tačaka, a u slobodnoj interpretaciji odnosile su se na: slovenačku inteligenciju, sve doseljene Slovence i članove njihovih porodica poslije 1914. godine, stanovnike savskog pojasa, stanovnike pojasa uz rijeku Sutlu, sve stanovnike Donje Štajerske koji su pokazivali jasne znake »tuđinske krvi«, dok je ostalo

²⁾ Helmut Karstanjen je pod pseudonimom Gerhard Verner (Werner) objavio 1935. godine knjigu **Sprache und Volkstum in der untersteiermark**, u kojoj, kao i drugim svojim knjigama, jasno ispoljava nacističke tendencije. U pogledu germanizacije Karstanjen je vjerni sljedbenik Hitlerove doktrine »... dass Germanisatin nur an Boden vorgenommen werden kann und niemals an Menschen« — »ne može se germanizirati narod već samo zemlja« — izrečene u njegovom »Mein Kampf«, München 1940, str. 428.

³⁾ Uporedi, Andrija Ljubomir Lisac, **Deportacija Srba iz Hrvatske 1941**, Histo-rijski zbornik Povijesnog društva Hrvatske, god. IX, br. 1—4, Zagreb 1956, str. 98 i dalje, kao i Tone Ferenc, **Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945**, Maribor 1968.

stanovništvo moglo ostati u svojim domovima i na svojim imanjima jedino pod uslovom da pristupi Štajerskom domovinskom savezu — »Steierischer Heimatbund«.)

Shodno odredbama »Smjernica«, u početku se računalo sa cifrom od oko 260.000 Slovenaca koje je trebalo iseliti. Bilo je zamišljeno da se oni ise u Srbiju, u predjele između Dunava i Kragujevca.⁵⁾ Ta se cifra ubrzo pokazala previsokom, pa je nakon gotovo dvomjesečnih peripetija na relaciji Berlin - Grac - Maribor - Beograd - Zagreb smanjena na oko 170.000. Do ove smanjene cifre došlo se na osnovu nalaza komisija za rasna i politička pitanja, a u nju su za iseljavanje bili uračunati Slovenci iz Donje Štajerske i Gorenjske. Međutim, kada se pristupilo realizaciji iseljavanja, ni ta smanjena cifra nikada nije bila dostignuta. Naprotiv, zbog raznih razloga, ona je bila znatno manja.

Interesantni su razlozi zbog kojih je iseljavanje Slovenaca moglo otpočeti tek 5. jula 1941. godine, tj. sedamdeset osam dana poslije donošenja »Smjernica«. Bilo ih je više, a najvažniji su ovi:

1. U vezi sa prijedlozima da se, pored Srbije, deportovani Slovenci nasele i u one jugoslovenske krajeve koje su prigrabili Italijani i Bugari, nisu urodili plodom. O stavovima Italije javio je njemački poslanik u Rimu Makenzen (Mackense) Ministarstvu vanjskih poslova Trećeg Rajha depešom da se u Italiji ne bi dobro primilo preseljavanje oko 60.000 Slovenaca s njemačkog na italijansko anektirano područje, jer je stanje ishrane stanovništva u italijanskoj provinciji Ljubljana zaista kritično.⁶⁾ Slično je bilo i sa naseljavanjem oko 50.000 deportiranih Slovenaca u Makedoniji koju su bili prigrabili Bugari.⁷⁾

2. U početku je i od strane ustaških vrhova bilo odupiranje useljavanja Slovenaca na područje NDH. Međutim, zahvaljujući velikoj aktivnosti njemačkog poslanika u Zagrebu, Zigfrida Kašea (Sigfried Kasche), koji je »ubijedio« samog Pavelića da će se useljavanje Slovenaca na područje NDH »... izravnati sa iseljenjem Srba iz Hrvatske (čitaj NDH — prim. R. B.) u Srbiju«, Pavelić je objeručke prihvatio.

⁵⁾ Franc Skerl, **Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941**, Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str. 768—797; Uporedi, Tone Ferenc, n. d., str. 138 i dalje. — Inače, Steierischer Heimatbund osnovan je u Gracu 1940. godine, a od svoga osnutka bio je uporan agitator nacional-socijalizma u Jugoslaviji. Uporedo s ovim savezom, bio je osnovan i Koruški domovinski savez (Kaertnerbund) na jugoslovenskom dijelu Koruške.) O tome šire kod dr Ferdo Čulinović, n. d., str. 104).

⁶⁾ Franc Skerl, n. dj., str. 778 i dalje: **Metod Mikuž. Ali je Narodnoosvobodilna borba preprečila priključitev, Štajerske i Gorenjske k njemačkom Raibu**, Zgodovinski časopis, VI—VII, 1952—1953, str. 733—767; Uporedi, Tone Ferenc, n. d., i Andrija Ljubomir Lisac, isto.

⁷⁾ Politisches Archiv des Auswertiges Amtes, Bonn (dalje citiram PA AA) Nacclass Mackensen, dok. br. 1517/B — 000897, depeša od 16. 5. 1941. godine.

⁸⁾ PA AA, E—221553, depeša njemačkog poslanika u Bugarskoj, Rihthofena (Richthofen) od 16. maja 1941. godine u kojoj je vidljiva nespремnost bugarske vlade da prihvati deportirane Slovence; uporedi dr Ferdo Čulinović, n. d., str. 117

Preostalo mu je jedino da se ispita kako će se i kada to useljavanje izvršiti.⁸⁾ U vezi sa Kaševim nastojanjima da se i ustaška NDH uključi u planove deportacije Slovenaca, interesantno je napomenuti da Hitler, od početka akcije za iseljavanje Slovenaca, nije bio pristalica da se oni useljavaju u »Nezavisnu Državu Hrvatsku«. Osnovni razlog za takav njegov stav sadržan je u činjenici, što bi, u tom slučaju, deportirani Slovenci bili »preblizu svojoj domovini«. U svakom slučaju ovo je bio jedan od osnovnih razloga što je samo deportovanje i naseljavanje Slovenaca u NDH otpočelo sa relativno velikim zakašnjenjem. Da li je to bio najvažniji razlog, teško je presuditi, jer treba, naime, imati na umu da Hitler i njegovi najbliži saradnici još uvijek nisu imali puno povjerenja u ustašku državu i njenog poglavnika Antu Pavelića, koji je, boraveći dugo u emigraciji, bio Musolinijev štićenik, a Hitler — saznajući na pregovorima u Beču za velike italijanske aspiracije (jadranski obal-ski pojas i cijela NDH putem personalne unije pod italijanskom dominacijom) — olako je prešao preko toga samo zbog svojih planova daljnjeg osvajanja Evrope i svijeta, pa je, da bi Musolinija imao uza se, kao i potreban mir na Balkanu, jače počeo podvlačiti da je NDH »priznata« od Osovine Rim — Berlin, da je Treći Rajh saglasan sa svime što se Musolini i Pavelić sporazume, itd. Zbog istih razloga, Hitler je »popustio« Musoliniju da na čelo tzv. NDH dođe Musolinijev čovjek — ustaški poglavnik i njegova ustaška garnitura.

3. Jedan od važnih razloga zakašnjenja samog preseljavanja bio je uzrokovan poteškoćama u transportu. Naime, stanje pruge Ljubljana — Zagreb — Beograd — Niš, koja je bila preopterećena zbog drugih potreba⁹⁾, nije uopšte dolazila u obzir da se koristi za preseljavanje Slovenaca u Srbiju. U najužoj vezi s tim problemom Hitler je sagledao i punu »opravdanost« akcije svoga poslanika u Zagrebu i dao mu odobrenje da sazove konferenciju, koja je trebalo da riješi pitanje naseljavanja deportiranih Slovenaca u NDH.¹⁰⁾

⁸⁾ Depeša poslanika Zigfrida Kašea Ministarstvu spoljnih poslova Trećeg Rajha od 27. maja 1941. godine, objavljena pred Međunarodnim vojnim sudom u Nürnbergu, kao dokumenat pod oznakom NG-2678.

⁹⁾ U to vrijeme (druga polovina maja i prva polovina juna 1941. godine) vršene su posljednje pripreme za realizaciju Hitlerovog plana »Barbarossa, tj. napada na Sovjetski Savez, a kako su se na Balkanu i u Jugoslaviji nalazile mnoge Hitlerove divizije, predviđene da učestvuju u napadau, pomenuta pruga je prvenstveno trebalo da služi za njihovo prebacivanje. Bilo je i drugih razloga, ali je ovaj bio najvažniji. Do uključivanja — uvlačenja tzv. NDH u realizaciju plana deportacije Slovenaca, pomenuta pruga dolazila je u obzir samo do Slavonskog Broda, odakle je deportirane Slovence trebalo prebaciti na uzani kolosijek u Bos. Brodu i odatle dalje na Sarajevo — Višegrad — Užice do Arandjelovca. (Vidi, Tone Ferenc, n. d., str. 214).

¹⁰⁾ Kao napomena 8. — Konferencija je održana 4. juna 1941. godine u Zagrebu u prostorijama njemačkog poslanstva, a prisustvovali su joj predstavnici njemačkog poslanstva, ustaške vlade, njemačkog generala u Zagrebu (Glez-Horstenau), zatim šefa upravnog štaba njemačke vojnookupacione komande u Srbiji, Geringov opunomoćenik za realizaciju četverogodišnjeg plana na Balkanu Ing. Franz Neuhausen), predstavnici SD i SiPo u Jugoslaviji i njemačke civilne uprave za Donju Štajersku. (Uporedi, Tone Ferenc, n. d., str. 235).

Na osnovu zapisnika sa konferencije u Zagrebu,¹¹⁾ useljavanje Slovenaca na područje NDH trebalo je, kao što je već napomenuto, otpočeti 5. jula 1941. godine, do tog roka su i sve potrebne pripreme morale biti izvršene. Trebalo bi vrlo mnogo prostora za jednu iscrpnu analizu svih akcija i mjera koje su u NDH u vezi s ovim pitanjem bile preduzete. Zbog toga ćemo iznijeti sam ono najznačajnije i najneophodnije. Najprije treba podvući da je forsiranje brze i tačne realizacije nacističkih planova o deportacijama Slovenaca — što je u suštini predstavljalo svojevrsan genocid — neposredno uslovalo osnivanje »Državnog ravnateljstva za ponovu«¹²⁾, čija je djelatnost pokrivala cijelo područje »Nezavisne Države Hrvatske«. Na čelu ustanove nalazio se državni ravnatelj, inače direktno potčinjen predsjedništvu vlade NDH. U nadležnost Ravnateljstva za ponovu bili su predani svi poslovi »useljavanja, smještaja i izseljavanja pučanstva, preuzimanje i predaja posjeda i inih dobara iz ruke izseljenih u ruke useljenih odnosno naseljenih, te priprema i međutomna uprava na takovim imanjima i dobrima...«¹³⁾ Osim toga, interesantno je ukazati na, s jedne strane, relativno zakašnjavanje osnivanja naprijed pomenute ustanove — dvadeset dana poslije konferencije u Zagrebu i, s druge strane, na požurivanje njenog osnivanja — samo dva dana poslije napada nacista na Sovjetski Savez. Naime, u tom intervalu — od 4. do 24. juna 1941. godine šef ustaške države dr Ante Pavelić bio je primljen kod Hitlera u njegovoj tadašnjoj rezidenciji u Berhtesgardenu kod Salcburga, 7. juna, u prisustvu Geringa, Ribentropa, generala Bodenšaca, poslanika Hevela i tumača Šmita (Paul Otto Schmiedt). U razgovorima koji su tom prilikom vođeni¹⁴⁾ Hitler je, pored ostalog, govorio i o planovima deportiranja Slovenaca i Srba i podvukao da je taj problem sada težak, ali da je ipak »trenutačna slabost manje opasna od trajne...«¹⁵⁾ Govoreći dalje, upozorio je Pavelića da ukoliko želi da njegova »Nezavisna Država Hrvatska« ostane... trajno hrvatska, mora 50 godina voditi politiku nacionalne netolerantnosti, iako prevelika netolerantnost cijeloj stvari nanosi štetu...«¹⁶⁾

Teško je presuditi u kojoj su mjeri ove Hitlerove izjave stimulativno djelovale na Pavelića da pojača progon Srba u svojoj NDH. Svakako je ovakvo Hitlerovo rezonovanje moglo učvrstiti kod Pavelića uvjerenje da je dobio odriješene ruke u sprovođenju drakonske politike »čišćenja« Srba, što je, inače, po načelima ustaškog pokreta značilo

¹¹⁾ PA AA, Nachlass Kasche, E-241324 — 329, od 5 juna 1941. godine.

¹²⁾ U Arhivu grada Zagreba nalazi se sačuvan fond ove institucije.

¹³⁾ Zakonska odredba o osnivanju Drž. ravnateljstva za ponovu donesena je 24. juna 1941. godine pod br. CLXXI — 507 — Z. p. — 1941. (Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske I, Zagreb 1941, str. 195-196). — Za Ravnatelja je Pavelićevom odlukom postavljen Josip Rožanković.

¹⁴⁾ Zapisnik sa ovog sastanka vodio je Paul Otto Schmidt, djelimično je sačuvan i nalazi se u PA AA u Bonu.

¹⁵⁾ Tone Ferenc, n. d. str. 237-238.

¹⁶⁾ Hory L. — Broscat M., *Der kroatische ustascha-staat 1941-1945*, Štuttgart 1964, str. 97-98. — Ste se to nalazi u zapisniku pomenutog Paula Ota Šmita, kao i kod ustaškog historičara Jere Jareba u knjizi, *Polu stoljeća hrvatske politike*, Hrvatska revija, Buenos Aires 1960, na srpskohrvatskom jeziku.

pohrvaćivanje, odnosno kroatiziranje, a za klerofašiste »vraćanje vjeri praotaca« putem pokrštavanja. Na takav zaključak upućuje, u prvom redu, činjenica što je u to vrijeme bio znatno smanjen broj njemačkih okupacionih trupa na Balkanu uopšte, a u tzv. NDH posebno — u NDH je ostala samo jedna divizija (718 divizija) sa sjedištem u Banjaluci i dva »Landesšicen« bataljona, ukupno oko 12.000 vojnika,¹⁷ što je u poređenju sa brojem italijanskih vojnih efektiva na italijanskom okupacionom području bilo isuviše malo, pa je Pavelić »razumio« da, vodeći svoju ustašku velikohrvatsku politiku, istovremeno provodi i štiti interese Trećeg Rajha. Osim toga, Pavelić je u razgovoru sa Hitlerom došao do saznanja da Treći Rajh pokazuje više razumijevanja za »nezavisnost« ustaške države, nego Musolinijeva Italija, koja je Rimskim ugovorima, uzimajući Dalmaciju«... dirnula u srce svakog Hrvata«. Ako se ovome doda da su Pavelić i njegove ustaše još u emigraciji imali razrađen plan »čišćenja Srba« sa kojim su se složile i ustaše u zemlji, aprila 1941. godine¹⁸), kao i Hitlerova sugestija da se »... pedeset godina mora voditi netolerantna nacionalna politika« s obzirom na veliki procenat Srba u tzv. NDH — tada je u odnosu na sve ono što su ustaše poslije toga radile jasno da je Pavelićev boravak kod Hitlera uticao da ustaše pojačaju realizaciju svog plana »čišćenja«. U svakom slučaju, Hitlerova odluka da se deportirani Slovenci useljavaju i na područje NDH, dala je novi impuls Paveliću i njegovim ustašama u već započetim akcijama progona i ubijanja nevinog srpskog stanovništva širom »Nezavisne Države Hrvatske«, posebno u Bosni i Hercegovini, gdje su Srbi bili i najbrojniji. Prepustivši tako ustašama vidno mjesto u deportovanju i raseljavanju Slovenaca i Srba, za naciste se tada — u junu 1941. godine — nije postavljalo pitanje dokle će trajati »odriješnost« ustaških ruku.

Uporedo s osnivanjem Državnog ravnateljstva za ponovu, bila su formirana i tri glavna centra: u Banjaluci, Sarajevu i Osijeku, dok je cijela organizacija deportacionih akcija išla i niže, spuštala se preko upravnopolitičkih oblasti (velikih župa) do kotarskih predsjedništava, kojima su bila data opširna uputstva Okružnicom od 2. jula 1941. god.¹⁹)

Po formi i metodi, cjelokupna organizacija deportacija u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bila je potpuna kopija nacističkih »Dienststelle des Beauftragten Reichskommissars für die Festigung des deutschen Volkstums« u Mariboru i na Bledu s posebnim štabovima za preseljavanje, na čelu kojih su stajali nacisti, pripadnici SD i SiPo — službe bezbjednosti i sigurnosne policije Trećeg Rajha (Sicherheitsdienst

¹⁷) Vidi moj rad, *Okupacioni sistemi u Bosni i Hercegovini 1941. godine*, Vojnoistorijski glasnik br. 1/1970.

¹⁸) Pomenuti Jure Jareb piše ovako: »... uništavanje Srba nije bila samo Pavelićeva politika nego i ustaškog pokreta... Iako se s moralnog i realnog političkog gledišta neda braniti politiku ustaškog pokreta prema srpskoj manjini u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, ona je s druge strane psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj...« (»Hrvatska revija«, br. 1-4, Buenos Aires 1960).

¹⁹) Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravnateljstva za ponovu, Okružnica br. 26 — Ptk — 1941.

und Sicherheitspolizei). Tako je, pored Kašea, kao predstavnika vlade Trećeg Rajha u NDH i generala Glez-Horstenaua, kao predstavnika Vrhovne komande oružanih snaga (OKW), za preseljavanje Slovenaca bio zadužen SS-Sturmbahnführer Vili Bajzner (Willi Beisner), šef zagrebačke ajnzac-komande (Einsatz-Kommando — EK). Pored njih, u akciju su bili uključeni i drugi predstavnici Trećeg Rajha — iz njemačkog poslanstva u Zagrebu, iz štaba njemačkog generala u Zagrebu, njemačkog oficira za transport, zatim predstavnici vojnog komandanta Srbije i mnogi drugi. Bili su uključeni i mnogi drugi predstavnici tzv. NDH, ali su glavnu riječ imali Nijemci među kojima su često na površinu izbijale i nesuglasice. Tako, na primjer, pomenuti Vili Bajzner nije mogao voditi računa o obzirima njemačke diplomatije prema NDH, kao što to nije činila ni njegova nadređena ustanova u Beogradu — Einsatz-Gruppe (EG), odnosno centralna ustanova u Berlinu — RSHA (Reichssicherheitshauptamt), zbog čega je često dolazio u sukob sa poslanikom Kašedom. Inače, Bajzner je održavao prijateljske veze sa ozloglašanim šefom ustaške policije Eugenom-Didom Kvaternikom²⁰⁾ i lično je mnogao doprinio u »obrazovanju« njegovih ljudi. Mimo i protiv znanja i saglasnosti Kašea, Bajzner je upriličio posjetu Dide Kvaternika šefu kriminalističke uprave RSHA Gruppenführeru Heidrichu.²¹⁾

Za useljavanje deportiranih Slovenaca ustaška vlada nije formirala nikakav poseban organ, kao što je to bio slučaj u Srbiji, gdje je Aćimovićeve vlada bila osnovala poseban »Generalni komitet za naseljavanje Slovenaca«.²²⁾ U »Nezavisnoj Državi Hrvatskoj« naseljavanje Slovenaca bilo je usko povezano sa deportacijom Srba iz Hrvatske i Bosne, tako da su deportacije svih nepoželjnih spadale u nadležnost Državnog ravnateljstva za ponovu, koji je upravljao imovinom i Srba i Jevreja i drugih »nepoćudnih« elemenata.

Okružnicom od 5. jula, koju je Državno ravnateljstvo za ponovu uputilo svim velikim župama (ukupno su bile 22 velike župe), bilo je predviđeno da se u oko 140 srezova (kotara) širom NDH nasele deportirani Slovenci²³⁾, i to u svakom srezu po oko 2.500, tj. ukupno dva puta više nego što je iznosio broj Slovenaca predviđenih za deportaciju. Na tako veliki broj, po svojoj prilici, išlo se namjerno iz dva osnovna

²⁰⁾ SS — Sturmbahnführer Willi Beisner došao je u Zagreb sa Drugom njemačkom armijom, kojom je komandovao general fon Vajks, kao vođa ureda državne tajne policije. Po odlasku Druge armije sa Balkana, ostao je u Zagrebu u specijalnoj misiji i zbog političkih obzira Trećeg Rajha prema »nezavisnosti« ustaške države, njegov ured je preimenovan, po nalogu iz Berlina i Beograda, u instituciju »Der Chef der Einsatzgruppe der Sicherheitspolizei und des SD, Einsatzkommando Agram«. O njegovoj ulozi u deportacijama Slovenaca Kaše je pisao Ribentropu, 11. juna 1941. godine, pored ostalog, sljedeće: »Prilikom razgovora o iseljavanju Slovenaca imenovao sam Bajznera za referenta. Unatoč mojih ranijih prigovora na način obavljanja njegovih zadataka, ponovo sam ga angažovao i ukazao mu svoje povjerenje...« (PA AA, RAM, Band 13, str. 209211, — Kašev telegram Ribentropu od 11. juna 1941. godine).

²¹⁾ Isti izvor.

²²⁾ Tone Ferenc, n. d., str. 437.

²³⁾ Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravn. za ponovu, Okružnica od 5. 7. 1941. god.

razloga: prvo, željeli su iskoristiti situaciju deportacije Slovenaca tako što bi se njihovim useljavanjem protjerao što veći broj Srba, tj. na imanja protjeranih Srba useliti jednak broj Slovenaca, i drugo, pretpostavljalo se da svaki kotar neće moći primiti slovenačke iseljenike. Ovo posljednje se ubrzo pokazalo vjerodostojnim, jer su za redom sa terena počeli stizati prigovori i oštri protesti za useljavanje Slovenaca. Najviše takvih protesta stiglo je iz istočne Bosne, iz srezova: Rogatice, Zvornika, Vlasenice, Srebrenice, Bijeljine i još nekih. Nije se radilo samo o prigovorima i oštrim protestima kotarskih nadležstava već i viših instanci ustaške vlasti. Tako su prof. Hakiya Hadžić (Pavelićev povjerenik za Veliku župu Vrhbosnu) i Ademaga Mešić, doglavnik, pošto su prethodno obišli mnoge srezove u Bosni i Hercegovini i pogranična mjesta uz »istočnu« granicu, tj. uz Drinu, — izvijestili Pavelića da su i oni lično, kao i lokalne ustaške vlasti protiv naseljavanja Slovenaca u istočnoj Bosni. Predlagali su da se umjesto Slovenaca na imanja protjeranih Srba nasele Hrvati i Muslimani iz Hercegovine i drugih krajeva Bosne ili Hrvati iz Hrvatskog zagorja.²⁴⁾ Interesantna je politička pozadina odbijanja prijema deportiranih Slovenaca. Naime, poslije širih obrazloženja šta bi značilo useljavanje Slovenaca — katolika, na primjer, u istočnu Bosnu, za razliku od njihovog useljavanja u krajeve pretežno naseljene katoličkim stanovništvom — ova dva ustaška velikodostojnika su iznosila i čisto političke razloge, koji se, po njihovom mišljenju »... ne smiju smetnuti s uma...«, naime, da su vodeće građanske političke ličnosti u Sloveniji za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bile na strani velikosrpske politike, pa prema tome i »... protiv interesa hrvatskog naroda«, zbog čega »... Slovenci ne gaje simpatije niti ljubav prema hrvatskoj državi...«²⁵⁾

Kao što će se kasnije vidjeti, do useljavanja Slovenaca u istočnu Bosnu sjeverno od Sarajeva nije došlo, a isto tako nijedna grupa Slovenaca nije bila naseljena ni u jedno mjesto uz rijeku Drinu — zahvaljujući upravo protivljenju dvojice naprijed navedenih ustaških funkcionera iz istočne Bosne.

Sa Hercegovinom (i Dalmacijom) stvar je bila nešto drugačija. Naime, na osnovu Pavelićeve odluke Hercegovina i Dalmacija su bile izuzete, tj. tu se nije predviđalo useljavanje Slovenaca zbog toga što su Hercegovina i Dalmacija bile u sklopu italijanskog interesnog područja, pa bi za useljavanje Slovenaca trebalo prethodno isposlovati odobrenje italijanske vlade, a to Pavelić nije ni pokušao da traži, jer su mu tako sugerisali Nijemci (Zigfrid Kaše, njemački poslanik u Zagrebu). Unaprijed se znalo da Italijani ne bi dali pristanak na nešto što je bilo suprotno njihovim interesima, a pogotovo što je iseljavanje i raseljavanje Slovenaca bila njemačka akcija; pa da bi se izbjegle nepotrebne komplikacije, sugerisano je Paveliću da donese odluku da se u Hercegovinu i Dalmaciju ne useljavaju deportirani Slovenci.

²⁴⁾ Isto, Izvještaj Povjereništva vlade NDH Sarajevo Drž. ravn. za ponovu od 23. 7. 1941. godine.

²⁵⁾ Isto.

Po planu useljavanja Slovenaca u Hrvatsku i Bosnu svi deportirani Slovenci trebalo je najprije da dođu u sabirne logore, a odatle po rasporedu dalje. Najveći broj deportiranih Slovenaca, predviđenih za useljavanje u Bosnu, trebalo je najprije da dođe u Slavonsku Požegu u sabirni logor, a kroz nekoliko dana u određena mjesta. U julu 1941. godine deportirani Slovenci našli su se u sljedećim mjestima Bosne: u Bosanskoj Gradiški (185), Brčkom (182), Bosanskom Novom (199), Prijedoru (255), Sanskom Mostu (187), Banjaluci (213), Bihaću (203), Cazinu (200), Drvaru (171), Derventi (299), Gračanici (220), Tesliću (159), Žepču (208), Sarajevu (588), Travniku (211), Mrkonjić Gradu (206), Bugojnu (215), Ključu (210), Kotor Varoši (190), Bosanskoj Krupi (219), Bosanskom Petrovcu (229) i Kostajnici (Hrvatskoj i Bosanskoj Kostajnici — 220), što ukupno iznosi 4.869 useljenih Slovenaca u Bosnu.²⁶⁾

Pogledamo li raspored ovih mjesta na geografskoj karti tzv. NDH iz jula 1941. godine, nije teško uočiti da su protjerani Slovenci useljavanjani samo u ona mjesta koja su se nalazila sjeverno od II italijanske zone (tzv. demilitarizovane zone), odnosno pretežno u mjesta koja su se nalazila sjeverno od demarkacione linije, tj. u njemačkom okupacionom području.

Ako se analiziraju datumi svakog pojedinog transporta — za neka mjesta bilo ih je više, ispada da je posljednji veliki transport protjeranih Slovenaca došao u Sarajevo (bio je to drugi po redu veliki transport), 25. jula 1941. godine, a ne u Bosansku krajinu kako to navodi Tone Ferenc u svojoj knjizi.²⁷⁾

Pomenuti datu je posebno interesantan, jer nam govori da je posljednji transport Slovenaca došao u Bosnu svega dva dana prije izbijanja narodnog ustanka u Bosni i Hercegovini (i Hrvatskoj), koji je, kao što je poznato, počeo 27. jula 1941. godine. On je interesantan i zbog toga što poslije toga datuma više nije bilo useljavanja deportiranih Slovenaca u Bosnu, izuzev jednog manjeg transporta početkom oktobra 1941. godine, kada se jedan broj Slovenaca našao i u Visokom. Naime, ustaška NDH, ne samo što od izbijanja ustanka nije više useljavala Slovence u Bosnu nego je od konca avgusta mjeseca otpočela sa njihovim preseljavanjem iz Bosne u druge predjele NDH, u najvećem broju u ravničarske krajeve sjeverno od Save, uglavnom u Slavoniju i djelimično u Srem.²⁸⁾

Prilikom preseljavanja, izvjestan broj Slovenaca je ostajao, iz ovih ili onih razloga, i u onim mjestima koja u prvi mah nisu bila predviđena da se deportirani Slovenci u njih usele. Takav je slučaj bio sa Zenicom, Visokim i još nekim mjestima.

Prema podacima koji su danas dostupni, u Bosni je, poslije preseljavanja jednog broja, ostalo oko 3.300 Slovenaca, odnosno oko 1.400 manje od ukupnog broja pridošlih u julu 1941. godine. Taj broj nije

²⁶⁾ Tone Ferenc, n. d., str. 445-446.

²⁷⁾ Isto, str. 447.

²⁸⁾ Isto, str. 447-448.

sasvim pouzdan i treba ga uzimati sa rezervom, jer se pretpostavlja da je izvjestan broj Ssovenaca mogao napustiti Bosnu i na drugi način (svojevoljno napuštanje mjesta u koje je došao, odlazak u partizane i sl.). Zbog toga se takođe može pretpostaviti da svi naseljeni Slovenci u Bosni nisu ni mogli biti obuhvaćeni u izvještaju njemačkog poslanika u Zagrebu od 20. novembra 1941. godine, koji je poslan Ministarstvu spoljnih poslova Trećeg Rajha na ruke ministra Joakima fon Ribentropa.²⁹

Iz prednjih podataka je isto tako vidljivo da su deportirani Slovenci bili naseljeni u svega dvadesetak srezova Bosne, dakle, u mnogo manji broj mjesta nego je to u početku akcije useljavanja bilo zamišljeno.

O položaju Slovenaca koji su useljeni u Bosnu nije moguće dati iscrpniju sliku, jer nema o tome dovoljno potrebnih podataka. Osim toga, u postojećoj memoarskoj građi ovo pitanje je gotovo potpuno neosvijetljeno. U malobrojnim sačuvanim dokumentima institucija tzv. NDH, kao i u dokumentima odgovarajućih instanci Trećeg Rajha, o tome se vrlo malo govori. Ako se ponešto i kaže, podaci su najčešće kontradiktorni, neobjektivni i ne pružaju pravu sliku stvarnog položaja u kojem su se deportirani Slovenci useljeni u Bosnu nalazili. Pored toga, ne smije se izgubiti iz vida činjenica da je između ustaša i pojedinih institucija Trećeg Rajha često dolazilo do nesuglasica i zbog ovog pitanja, pa se u podacima nerijetko nalaze stvari koje su daleko od objektivnih činjenica.³⁰) Zbog svega toga se o položaju Slovenaca u Bosni može jedino dati uopštena slika s napomenom da se i pri takvom gledanju moraju uzeti u obzir velike razlike uslovljene specifičnošću svakog mjesta u kojem su protjerani Slovenci živjeli.

U odnosu na naciste i njihov odnos prema Slovincima u Sloveniji, ustaše su svoj posao »čišćenja« obavljali mnogo surovije i brutalnije. A kako svoje planove, zbog raznih okolnosti, nisu mogli do kraja ostvariti, lako je nazrijeti položaj protjeranih Slovenaca pod ustaškim gospodarima — nacistima, koje je trebalo naseliti u NDH umjesto protjeranih, najčešće likvidiranih Srba. Sve teškoće, nesuglasice i druge slabosti u rješavanju ovog pitanja, koje je prouzrokovao, s jedne strane ustanak naroda Jugoslavije, a s druge strane, ustaško bezakonje, osvetničke strasti itd., lomile su se i o leđa obespravljenih Slovenaca naseljenih u Bosni.

U zamislima ustaških vrhova o tretmanu Slovenaca već se ogledao njihov obespravljen položaj. Protjerani Slovenci trebalo je da postanu državljani »Nezavisne Države Hrvatske«, što bi u normalnim uslovima

²⁹) Bio je to »zaključni izvještaj o preseljavanju« kojeg je njem. poslanstvo u Zagrebu poslalo 20. novembra 1941. godine Ribentropu. U prilogu se nalazi popis kotareva u NDH u kojima su bili naseljeni deportirani Slovenci. (PA AA, Nachlass Kasche, H296667 — H296678; upoređi Tone Ferenc, n. d., 449 i 524).

³⁰) O tome šire vidi moj rad **Prilog razmatranju okupacionih sistema u Bosni i Hercegovini 1941. godine**, Prilozi, Institut za istoriju radničkog pokreta Sarajevo, br. 6/1969, i moj rad, **Mjere okupatora i kvislinga protiv Ustanka u BiH**, Pregled br. 12/1971, Sarajevo.

trebalo da znači da im pripadaju ista prava koja su imali, na primjer »Hrvati-katolici« i »Hrvati-Muslimani«. Međutim, u praksi, u ratnim uslovima, to je, bez obzira na svu ludost koja je takve postavke obrazlagala, bila gola iluzija. Jer, izuzev svećenika i manjeg broja kvalifikovanih stručnjaka potrebnih ratnoj privredi Trećeg Rajha u tzv. NDH, najveći broj Slovenaca živio je veoma bijedno. Bez zaposlenja, stanova, mogućnosti školovanja djece i drugih za život potrebnih uslova, slovenački izgnanici su u Bosni ličili na prave izbjegličke grupe, koje najčešće nisu imale obezbijeđenu ni najosnovniju ishranu. Do njih je teško dopirala pomoć i briga Crvenog krsta i kasnije osnovanog Zavoda za kolonizaciju. Da teškoće budu još veće, njihova nesreća je bila i u tome što su u početku pretežno ostali u gradovima, gdje se redovno nalazilo više njemačkih i ustaško-domobranskih vojnih formacija, zatim policijskih i drugih organa, koji su slobodu kretanja ograničavali, tako da je mogućnost kontaktiranja sa simpatizerima i saradnicima NOP-a bila svedena gotovo na minimum. U takvim su uslovima, gledano u globalu, živjeli deportirani Slovenci naseljeni u Bosni.

Kakav je njihov položaj bio u pojedinim mjestima, pokazaćemo sa nekoliko primjera, na osnovu sačuvane građe NDH i memoarske građe učesnika i aktivista NOP-a.

U Sarajevu, na primjer, od oko 580 slovenačkih izgnanika, svega je oko 200 bilo razmješteno u okolini grada, u selima: Hrasno, Briješće, Stup, Rajlovac i Ilidža. Oko 180 osoba hranjeno je u zajedničkoj menzi; za njih je odbor »Crvenog križa« u Sarajevu tražio od Ravnateljstva za ponovu 100.000 kuna za ishranu, smještaj i drugo, ali je dobijeno svega 20.000 kuna, što samo po sebi jasno govori u kakvoj situaciji su se nalazili oni oko menze, a da se i ne govori o teškom položaju onog broja o kojem niko nije vodio nikakvu brigu.²¹⁾

Slična situacija je bila u Banjaluci, gdje se u početku nalazilo oko 215 protjeranih Slovenaca. Krajem septembra 1941. godine, u Banjaluci je ostalo nešto oko 135 Slovenaca, većinom bivših državnih službenika i penzionera sa članovima njihovih porodica. Njima je zapaženu pomoć pružao Akcioni odbor, formiran još 26. jula iz redova Slovenaca, koji su i ranije živjeli u Banjaluci.²²⁾ Ako se ovome doda da je u Banjaluci do kraja 1941. godine bio veoma razvijen ilegalni NOP, s pravom se može zaključiti da je položaj slovenačkih izgnanika naseljenih ovdje bio koliko-toliko snošljiviji nego u ostalim mjestima.

U najtežem položaju nalazili su se deportirani Slovenci naseljeni u Bosanskoj Gradiški, Sanskom Mostu i Visokom. U tim mjestima izostala je bilo kakva briga prema »novim državljanima« tzv. NDH. Zaduženi organi ustaške vlasti nisu imali nikakvog razumijevanja za njihove teškoće, pustili su ih da se sami snalaze za smještaj, ishranu i ostalo.

²¹⁾ Izvještaj redarstvenog ravnateljstva Sarajevo od 25. i 29. 7. 1941. godine, Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravn. za ponovu.

²²⁾ Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravn. za ponovu, izvještaji od 26. 8, 19. 9. i 10. 10. 1941. godine o položaju slovenačkih iseljenika u Banjaluci.

Natjerali su ih da vrlo brzo otuđe i ono malo pokretne imovine koju su imali, tako da su praktično ostali bez ničega. Njihov težak položaj dobiva još šire dimenzije u činjenici da su ih predstojnici ustaške vlasti i njihovi činovnici natjerali da gotovo u bescijenje prodaju sve što su imali, stekavši tako na najbestijalniji način velike lične materijalne koristi. U Visokom je kotarski predstojnik išao još dalje. On je i iznose novca namijenjene za smještaj i ishranu protjeranih Slovenaca, koje je u dva navrata odobrilo Državno ravnateljstvo za ponovu, prisvajao za sebe, i tako se, u poređenju sa svojim kolegama u Bosanskoj Gradiški i Sanskom Mostu još više obogatio.³³⁾

Lišeni bilo kakve brige i pomoći organa ustaške vlasti, deportirani Slovenci, naseljeni po selima u Bosanskoj krajini, bili su prepušteni isključivo brizi naroda. U tom pogledu su organizacije KPJ (čelije) odigrale ogromnu ulogu. Naime, i pored poznate gostoljubivosti siromašnog krajiškog seljaka, ove su organizacije i prije ustanka uspostavile čvrste kontakte sa naseljenim Slovincima i brinule se o njima kao svojim mještanima. To je bilo naročito izraženo u Drvaru, Bosanskom Petrovcu i nekim drugim mjestima jugozapadnog dijela Bosanske krajine. U tim predjelima gotovo svaka partijska organizacija je, u pripremama ustanka i kasnije, radila na zbrinjavanju Slovenaca i uključivala sposobne u ustaničke jedinice. Zahvaljujući zalaganju partijskih organizacija i djelovanju vojnih povjerenika — seoskih, opštinskih i sreskih — u ustaničkim jedinicama drvarsko-petrovačkog područja nalazili su se i doseljeni Slovenci.³⁴⁾ Stvaranjem Drvarske brigade, avgusta 1941. godine, takvih primjera bilo je i u onim dijelovima Bosanske krajine koji su se nalazili pod uticajem Štaba brigade (Glamoč, Kupres, Livno, Jajce i Sanski Most). Interesantno je napomenuti da su Slovenci, naseljeni u Bugojnu, vrlo brzo, već u ranu jesen 1941. godine, uspostavili veze sa livanjskim komunistima i nalazili se s njima u Livanjskom NOP odredu na planini Cincar. Njih je predvodio Franc Simonič.³⁵⁾

Iz ovih nekoliko podataka o položaju deportiranih Slovenaca, naseljenih u Bosni, može se s pravom izvući sljedeći zaključak: u onim mjestima u kojima su postojale partijske organizacije i veliko raspoloženje naroda za ustanak pod parolom borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, u tim krajevima Bosne položaj slovenačkih izgnanika bio je istovetan s položajem ustanika i njihovih porodica. Sudbina svih njih ležala je isključivo u njihovim vlastitim rukama. U tim sredinama, a to treba posebno podvući, od početka ustanka kovalo se bratstvo i jedinstvo širih dimenzija, tj. bratstvo-jedinstvo između Srba, Muslimna, Hrvata i Slovenaca.

³³⁾ Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravnateljstva za ponovu, br. T-1785/1941. — Izvještaj Državnog ravnateljstva za ponovu Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH, 19. decembar 1941 — o situaciji u Visokom.

³⁴⁾ Arhiv Instituta za istoriju (sada Arhiv SR BiH), Sarajevo, memoarska građa — stenografske bilješke: Drvar, Bos. Petrovac i dr.

³⁵⁾ Sjećanja Jozе Bakračа, Vinka Konte, Luke Džalte i dr. livanjskih komunista na 1941. godinu — kod autora, data u ljeto 1973; Franc Simonič danas živi u Ljubljani, C. v Rožno dol. 18-c.

O ustaškim zločinima nad Srbima u tzv. NDH, koji su se najokrutnije odrazili upravo u Bosni i Hercegovini, postoji ogromna dokumentacija; o njima je relativno dosta i pisano.³⁶⁾ Međutim, pitanje useljavanja Slovenaca u NDH i njihov tretman od strane zvanične politike ustaške NDH, koja je u sklopu nacističke denacionalizatorske politike u Jugoslaviji predstavljala produžnu ruku i o pitanju sudbine deportiranih Slovenaca — još uvijek nije adekvatno obrađeno. To nije slučaj ni u ovom našem kratkom prilogu. Međutim, na osnovu svega što je do sada rečeno, može se s pravom tvrditi da se tretman Slovenaca useljenih u NDH (čitaj u Bosnu — prim. R. B.) od strane najzvaničnijeg mjesta tzv. NDH, njene vlade i Ministarstva unutrašnjih poslova, sa stanovišta međunarodnog prava — nije ništa razlikovao od tretmana Srba, Roma i Jevreja, jer su i protjerani Slovenci bili izloženi svojevrsnom genocidu. Razlika je bila samo u tome što se prema Slovincima, pripadnicima katoličke vjere, nije primjenjivao princip »brze likvidacije« već metod »tihe asimilacije« i kroatiziranja. Upravo zbog toga se ustaška politika asimilacije i kroatizacije deportiranih Slovenaca naseljenih u NDH nije uopšte razlikovala od nacističke. Obadviije su u svojoj biti bile denacionalizatorske. To se najjasnije vidi iz mnoštva sačuvanih dokumenata NDH provincijecije, od kojih jedan među njima — Ministarstva unutrašnjih poslova, koji je 11. avgusta 1941. upućen Državnom ravnateljstvu za ponovu — to veoma zorno potvrđuje.³⁷⁾ Naime, kada znamo da je Ministarstvo unutrašnjih poslova NDH kreiralo ustašku politiku i o ovom pitanju, a Državno ravnateljstvo za ponovu tu politiku sprovedilo u život, tada su nam jasni i »briga« ustaških vlasti na terenu prema Slovincima i njihov zaista težak položaj. Jer, ustaškim vlastodršcima u srezovima, pored takvog uputstva Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i inače zbog njihovog stava prema Srbima, nije ni na kraj pameti bilo da protjerane Slovence smjeste u domove protjeranih ili najčešće likvidiranih Srba, da im daju posao, omogućue školovanje njihove djece i slično; jednom opljačkana imovina teško se mogla s nekim podijeliti. Prema tome, ustaška NDH je prilikom njemačke deportacije Slovenaca i njihovog naseljavanja u Bosnu, u praksi najjasnije potvrdila svoj kvislinški karakter i to da je u pravom smislu bila produžna ruka političke njemačkog okupatora, u čijem je sprovođenju, često, ispoljavala i svoje ustaške velikohrvatske ambicije.

Na kraju, zbog čega su obustavljena daljnja useljavanja deportiranih Slovenaca u Bosnu? Odmah treba podvući da je takvo pitanje namjerno postavljeno, iako se zna da je na nj gotovo nemoguće dati precizan odgovor. Naime, Bosna (Bosna i Hercegovina) je bila u sastavu tzv. Nezavisne Države Hrvatske, te kao takva u vezi s ovim, kao i mnogim drugim pitanjima u toku 1941. godine, a i kasnije, nije ni kod Nijemaca niti ustaša imala nekakav poseban tretman. Useljavanje Slo-

³⁶⁾ Viktor Novak, **Magnum crimen** — Pola stoljeća klerikalizma u Hrvatskoj, 1948; Sima Simić, **Prekrštavanje Srba u NDH**, Titograd 1958; Ferdo Čulinović, **Okupatorska podjela Jugoslavije** — poglavlje o NDH, Beograd 1970.

³⁷⁾ Arhiv grada Zagreba, fond Drž. ravnateljstva za ponovu, br. 22944/Pr.MUP, 1941, od 11. avgusta 1941. godine.

venaca u NDH nije bilo obustavljeno, jedino su bila obustavljena useljavanja južno od Save, tj u Bosnu i Liku. Do prve obustave došlo je već u avgustu, međutim, radilo se samo o privremenoj obustavi useljavanja zbog toga što su njemački predstavnici u NDH i Srbiji imali velikih primjedbi na zločine ustaša nad Srbima i na neregularno preseljavanje — bježanje — Srba iz Bosne preko Drine u Srbiju. Ti nespozumirani su ubrzo bili otklonjeni, pa je useljavanje Slovenaca u NDH (i Srba iz NDH u Srbiju) bilo nastavljeno. Sa Bosnom to nije bio slučaj iz prostog razloga što su ustaničke snage oslobodile velike prostore, a Nijemci i ustaše nisu mogli da im se raspoloživim snagama suprotstave, niti su ustaše mogli osigurati transportovanje Slovenaca u Bosnu. Naprotiv, zbog istih razloga oni su od kraja avgusta jedan broj Slovenaca preselili iz Bosne u Slavoniju i Srem. S druge strane, italijanska akcija »umirivanja pobunjenika« otpočeta reokupacijom II i kasnije III zone, od septembra pa do kraja 1941. godine, više je remetila nego pomagala njemačko-ustaška nastojanja (kako u gušenju ustanka tako i u provođenju akcije useljavanja deportiranih Slovenaca, jer su Italijani imali osvajačke pretenzije na cijelu Bosnu i Hercegovinu.³⁵⁾ To je bio jedini pravi razlog, a sve ostalo: pljačkaško i razbojničko djelovanje ustaša, poremećaj privrede i saobraćaja itd. — bili su samo nužan pratilac nemoći ustaša i Nijemaca, s jedne, i uspjeha i snage narodnooslobodilačkih partizanskih odreda u Bosni i Hercegovini, s druge strane, tj. svega onog što je ustaničku 1941. godinu u Bosni i Hercegovini karakterisalo.³⁶⁾

Rafael Brčić

THE EVICTION OF SLOVENIANS TO BOSNIA IN 1941

Resumé

From the complex policy of the German occupation of Yugoslavia 1941 to 1945, this work has tried to present the basic reasons for the drawing in of the Ustashi N.D.H. in realizing the plans to Germanize annexed parts of Slovenia, where from, based on »Directions for the eviction of the foreign element from the District of Donja Štjerska« followed the migration of deported Slovenians to Bosnia.

Of most of the incidences involving the Third Reich in the so called N.D.H. (Independent State of Croatia) : . . . Diplomatic, state, military and political (S.S. and S.P.) the most involved in this question were the German representative Zigfried Kaše and the Chief of Einsatzkommande (E.K.) from Zagreb, Vili Bajzner. Representative Kaše ma-

³⁵⁾ Pero Morača, *Jugoslavija 1941*, Beograd 1971; Rafael Brčić, *Reagovanja okupatora i kvistlinga na ustanak u Bosni i Hercegovini*, »1941 u istoriji naroda Bosne i Hercegovine« — naučni skup u Drvaru 7-9. oktobra 1971, Sarajevo 1973, str. 454—466.

³⁶⁾ O zbivanjima u Bosni i Hercegovini 1941. godine opširnije vidi u knjizi »1941. u istoriji naroda Bosne i Hercegovine« — naučni skup u Drvaru 7-9. oktobra 1971, Sarajevo 1973.

naged to »persuade« Pavelić that through evicting the Slovenians in N.D.H. he was going to level up with the migration of the Serbs to Serbia' and, justifying Kaše's action, on 7 th. June in Berhtesgareten Hitler warned Pavelić, that if he wanted to preserve his N.D.H. »... in order to continue, Croatia had to maintain a policy of national intolerance for fifty years...«, which was the sign for Pavelić to increase the persecution of the Serbs, and at the same time, in place of them, evict the deported Slovenians.

The Ustashi's plan for the »purification« of the Serbs is well known as the worst kind of genocide. But towards the Slovenians the Ustashi were also using a certain kind of genocide; the treatment of the evicted Slovenians by the government of the N.D.H., according to international law, was not on a different basis to the treatment of the Serbs. The only difference was that the principle of »quick liquidation« was not applied towards the Slovenians, who were followers of the Catholic Faith, but rather the method of »silent assimilation«... meaning Croatization.

The attitude of the Ustashi rulers towards the »new citizens« colonized in Bosnia resulted from these regulations. Their living conditions depended, entirely on the political power of the K.P.J. and revolutions in different social groups of Bosnia where Slovenians were colonized; these were mainly boroughs around the demarkation line and north of it and were therefore German occupied areas.

Because of the ever strengthening revolutionary activity and the Italian advance towards the demarkation line with the obvious intention of advancing even further north to the Sava, the Ustashi were forced not only to very soon give up further colonization of Slovenians in Bosnia but also to recolonize already colonized Slovenians over the Sava in Slovenia and partly in Srem.